

ТАТАРЧУК
Людмила Михайлівна,
кандидат історичних наук,
заступник директора з науково-
інформаційної та бібліотечної роботи
ННСГБ НААН,
t1m2017@ukr.net
м. Київ

**ЄВГЕН ПОРФИРОВИЧ АРХИПЕНКО (1884–1959) –
ОСНОВОПОЛОЖНИК УКРАЇНОМОВНОЇ ПЕРІОДИКИ З
БДЖІЛЬНИЦТВА**

У статті проведений історіографічний огляд та аналіз джерел, що констатують значний науковий доробок Є.П. Архипенка як основоположника україномовної періодики з бджільництва та визначають їх роль у сучасній українській історіографії.

Актуальність роботи полягає у прагненні привернути увагу до автора – видавця україномовної періодики з бджільництва, мецената української культури та тієї частини недослідженого матеріалу, який необхідно повернути в науковий обіг та в історію становлення для видавничої діяльності в Україні.

Виокремлена джерельна база з цього питання вказує на відсутність комплексного історичного дослідження діяльності та формування якостей Є.П. Архипенка, де всі аспекти дослідження були б розглянуті в єдиному територіальному і хронологічному контексті, що й зумовило вибір теми та основних дослідницьких аспектів статті.

Проведена реконструкція його життєвого й творчого шляху, саме в частині заснування україномовної періодики з бджільництва та визначення її ролі у сучасній українській історіографії. З'ясовано, що початок видавничої продукції припадає на 1906 р., коли Є. Архипенко, ще студентом, за власний кошт видав спеціалізований ілюстрований часопис «Українське бджільництво». Надалі цей процес активно розгортався.

***Ключові слова:** журнал, редактор, рубрика, пасічництво, учений, архів, бібліотека, історія, діяч.*

YEVGEN PORFIROVICH ARHIPENKO (1884–1959) –

FOUNDER OF THE UKRAINIAN PERIODICAL ON BEEKEEPING

In the article the historiographical survey and the analysis of the sources, which state the significant scientific achievements of E.P. Archipenko as the founder of Ukrainian periodicals on beekeeping were made and their role in contemporary Ukrainian historiography was determined. The urgency of the article is the desire to draw attention to the author – the publisher of the Ukrainian periodicals on beekeeping, the patron of Ukrainian culture and the part of the unexplored material, which need returned to the scientific circulation and the history of formation for publishing in Ukraine.

The isolated source base on this issue indicates the absence of a comprehensive historical study of the activity and forming the qualities of E.P. Archipenko, where all aspects of the research would consider in a territorial and chronological context. It led to the choice of the topic and the main research aspects of the article. The reconstruction of his life and creative path, namely, the establishment of Ukrainian periodicals on beekeeping and its role in modern Ukrainian historiography were carried out. It was found out that the beginning of publishing production dates back to 1906, when E. Archipenko as a student for his own money issued a specialized illustrated magazine «Ukrainian beekeeping». In the future, this process was actively deployed.

Key words: *journal, editor, column, beekeeping, scientist, archive, library, history, figure.*

ЕВГЕНИЙ ПОРФИРЬЕВИЧ АРХИПЕНКО (1884–1959)

– ОСНОВОПОЛОЖНИК УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ ПЕРИОДИКИ

ПЧЕЛОВОДСТВА

В статье проведен историографический обзор и анализ источников, которые констатируют значительный научный потенциал Е.П. Архипенко как основоположника украиноязычной периодики по пчеловодству и определяют их роль в современной украинской историографии.

Актуальность работы заключается в стремлении привлечь внимание к автору-издателю русскоязычной периодики по пчеловодству, меценату украинской культуры и той части неисследованного материала, который необходимо вернуть в научный оборот и в историю становления для издательской деятельности в Украине.

Выделенная база источников по этому вопросу указывает на отсутствие комплексного исторического исследования деятельности и формирования качеств Е.П. Архипенко, где все аспекты исследования были бы рассмотрены в едином территориальном и хронологическом контексте, что и обусловило выбор темы и основных исследовательских аспектов статьи. Проведена реконструкция его жизненного и творческого пути, именно в части основания украиноязычной периодики по пчеловодству и определения ее роли в современной

украинской историографии. Выяснено, что начало издательской продукции приходится на 1906, когда Е. Архипенко, еще студентом, на собственные деньги издал специализированный иллюстрированный журнал «Украинский пчеловодство». В дальнейшем этот процесс активно разворачивался.

Ключевые слова: журнал, редактор, рубрика, пасечничество, ученый, архив, библиотека, история, деятель.

Постановка проблеми. Історія аграрної науки багата іменами видатних діячів, чия самовіддана праця сприяла становленню та розвитку сільськогосподарської дослідної справи та науки на теренах України. В плеяді відомих учених, громадських діячів, якими в історії нашої держави були насичені роки першої половини ХХ ст., особливе місце належить Євгену Порфировичу Архипенку – державному, політичному і громадському діячу, знаному науковому фахівцю із бджільництва.

Актуальність роботи полягає у прагненні привернути увагу до автора – видавця україномовної періодики з бджільництва, мецената української культури та тієї частини недослідженого матеріалу, який необхідно повернути в науковий обіг та в історію становлення для видавничої діяльності в Україні.

Аналіз актуальних досліджень цієї наукової роботи дає змогу виділити періодичні видання, окремі праці, що можуть слугувати основою для подальших наукових розробок. Передусім це праці: Рудки Б.В. «Євген Порфирович Архипенко», Кураса Г.М. «В тіні великого брата. До життєпису Євгена Архипенка», Самотого Р.С. «Науково-видавнича діяльність викладачів української політехніки» (1920–1926), Петрук О.П. «Народне міністерство земельних справ УНР (за документами Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України)» та ін.

Проаналізувавши названі друковані праці, можна зробити висновок про відсутність комплексного історичного дослідження діяльності Є.П. Архипенка, де всі аспекти дослідження були б розглянуті в єдиному територіальному та хронологічному контексті. Спеціальних історіографічних праць з даної теми не існує. Саме це значною мірою й зумовило вибір теми та основних дослідницьких аспектів статті.

Метою статті є аналіз та історіографічна оцінка діяльності Є.П. Архипенка як основоположника україномовної періодики з бджільництва та визначення їх ролі у сучасній українській історіографії.

Методи. Загальнонаукові – аналіз, синтез, класифікація; наукового пізнання – проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний; історіографічний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Євген Порфірович Архипенко народився 15 вересня 1884 р. в м. Кагарлик на Київщині в сім'ї професора Київського університету Порфірія Архипенка та Парасковії Мохової-Архипенко. Після закінчення народної школи навчався в Електротехнічному інституті (Санкт-Петербург), де у 1906 р. отримав вищу інженерну освіту, а в 1910 р., закінчивши Петровську сільськогосподарську академію (нині Федеральний державний освітній заклад «Російський державний аграрний університет – МСХА імені

К. А. Тимірязєва»), отримав диплом вченого агронома 1 ступеня. Ще під час навчання у березні 1906 р. Є. П. Архипенко розпочав видання за власний кошт невеликим накладом спеціалізованого ілюстрованого часопису «Українське бджільництво», спочатку у видавництві м. Санкт-Петербург (Суворовський просп. 5, кв.7), а в 1907–1910 рр. продовжив уже у м. Київ (вул. Тургенівська, 9).

Часопис, головною метою якого було – озброїти читача в Україні вичерпною інформацією про потреби раціонального бджільництва, виходив 8 разів на рік на 1^{1/2} аркушах з малюнками у форматі книжки і містив: 1) звернення до читачів; 2) авторські публікації; 3) різномірну тематичну інформацію, у т.ч. і зарубіжну; 4) бібліографію; 5) запитання і відповіді; 6) оголошення.

Офіційним видавцем-редактором «Українського бджільництва» – органу українських пасічників була дружина студента Архипенка, «донька купця» Ганна Петрівна Єфремова (Архипенко). Зі створенням журналу практики і вчені, студенти отримали реальну можливість долучитися до «думок про раціональне

бджільництво рідною мовою». На шпальтах кожного номеру Є. Архипенко вміщував інформацію «від редактора», оприлюднював авторські фахові матеріали, зокрема у перших 3-х випусках за 1906 р. – «Про перехід до рамкового бджільництва», «Рамкова дуплянка», «Напувальник для бджіл», «Рійба», «Пам'яті Геннадія Кондратьєва», «Годування бджіл» та ін. Він також давав поради й бібліографічні огляди.

Слід відмітити, що часопис відрізнявся від інших українських періодичних сільськогосподарських видань ґрунтовним науковим змістом і фаховим рівнем авторів. Дописувачами часопису були відомі на той час: Н. Безпалов, К. Горбач, М. Дернов, Г. Єфремова, В. Ільїнський, І. Корабльов, професор М. Кулагін, священники І. Лахно й о. М. Михалевич, Ф. Немоловський, А. Свиренко, П. Сніжневський, О. Степовик. Вихід першого журналу українською мовою про розведення бджіл став помітною подією у вітчизняній культурі [1; 2].

Впродовж 1910–1914 рр. у Києві (видавництво –

вул. Тургенівська, 9) Є. Архипенком започатковано видання українського ілюстрованого хліборобського часопису «Рілля», який виходив двічі у місяць у форматі книжки на 2½ проілюстрованих аркушах впродовж зазначеного періоду.

Редакторами-видавцями були Євген Порфірович Архипенко та Аристарх Григорович Терниченко (1882–1927) – агроном, український науковий і громадський діяч. У редакційній

статті колектив редакції журналу розмірковував над культурним становищем на селі: «...Книжок і газет відцурались... Чи мусимо пасти задніх?? Що понесемо на «мировий базар»: свою культуру, вдачу, хист? Настає весна в історії хліборобської України, люди одкидають байдужість, беруться до праці. Велика роль припадає рідним часописам та книгам. Вони, ті вогники, залітають у найтемніші закутки рідного краю, несуть свіжу думку, зрозумілу пораду, цікаву звістку» [3, с. 3].

Є. Архипенко згадував час, коли побачив світ перший номер журналу: «З друкарні надіслали мені перший примірник, друкований золотими літерами» [4,

с. 10]. Часопис мав такі рубрики: 1) від редакції; 2) хроніка; 3) статті про хліборобство, скотарство, травосіяння, управу луків, садівництво, городництво, пасічництво, шовківництво, рукомеса та про інші галузі сільського господарства; 4) гуртом (про кооперацію); 5) що пишуть другі (огляди хліборобських журналів); 6) по Україні (дописи); 7) заходи та постанови уряду; 8) про діяльність земств та сільськогосподарських товариств; 9) про книги; 10) запитання і відповіді; 11) всячина (про що завгодно); 12) метеорологічні та торгівельні звістки; 13) видання, надіслані до редакції; 14) довідковий відділ; 15) оголошення. У журналі працювало багато українських і російських агрономів і сільських господарів [5].

У рубриках журналу оприлюднювалися власні публікації Є.Архипенка з проблем бджільництва, зокрема «Щоденник пасішника», «Як доглядати бджолу в зимівлі», «Що вироблює бджола» тощо.

Видавці журналу «Рілля» як органу українського хлібороба дбали про те, щоб він відповідав вимогам часу й потребам господарів. Журнал став корисним керівництвом для широкого загалу читачів, адже в ньому розглядалися питання наукового, практичного характеру, спрямовані на покращення умов ведення сільського господарства України.

У кожного видання своя історія заснування. Як з'явився журнал «Українське пасічництво»? Це була відповідь на потреби часу. З початком Першої світової війни журнал «Українське бджільництво», який виходив у світ з 1906 р. під керівництвом Є. Архипенка, отримав заборону від царського уряду, з причини воєнного стану, і лише в 1917–1918 рр. журнал відродився і почав виходити під назвою «Українське пасічництво» під редакцією Є. Архипенка. Редакція журналу розташовувалася на вул. Стрілецькій, 2 у м. Києві. Основні завдання часопису передбачали висвітлення на його сторінках проблем розвитку галузі бджільництва та розв'язання конкретних завдань, прийняття практичних рішень

щодо подальшого підвищення й популяризації новітніх досягнень у цьому напрямі.

З журналом співпрацювали: П. Немоловський, І. Прокопович, А. Терниченко, В. Рудий-Панько та інші відомі особистості. Сповіщалось, що тим, хто вноситиме річну передплату, редакція обіцяла у 1918 р. додаткові видання: відривний табель-календар, портрети видатних українських пасічників, а також спеціальний довідковий словник, укладений Є. Архипенком. Журнал закликав до розвитку кооперації, висвітлював події та заходи для пасічників, подавав широку хроніку життя у цій господарській галузі, друкував практичні поради тощо.

Серед численних матеріалів журналу «Українське пасічництво» вагомим місце займали публікації, присвячені актуальним на той час питанням бджільництва; діяльності пасічницьких, сільськогосподарських товариств та народних управ; заходам і постановам народного міністерства земельних справ про пасічництво; оглядам справ українських пасічників і їхніх потреб; питанням освіти, соціального життя населення тощо [6]. Структура періодичного органу складалася з таких постійних розділів: «від редактора»; «пасічницьке життя»; «статті наукові»; «про діяльність пасічницьких товариств»; «по пасіках»; «до цікавого по пасічницьких часописах»; «хроніка»; «книжкова полиця» тощо.

Заслужувала на увагу рубрика, в якій вшановувалися ювілеї визначних особистостей, що присвятили життя і діяльність бджільництву, а також друкувалися некрологи. Журнал мав практично-виробничий характер, надаючи широкий спектр порад для українських пасічників.

Відомо, що Є. Архипенко був учасником I Всеукраїнського з'їзду пасічників, який відбувся 19–22 жовтня 1917 р. у Києві. Порядок денний з'їзду передбачав проведення п'ятох засідань. З'їзд скликався з членів почесних (запрошені Організаційним комітетом) та дійсних: 1) всі пасічники, які беруть участь та працюють у відповідних земських, кооперативних, громадських та урядових організаціях; в наукових інституціях; у сільськогосподарських середніх школах; 2) всі інші особи, запрошені на з'їзд Організаційним

комітетом). Перше засідання розпочалося промовою Голови організаційного комітету, обранням Голови з'їзду, помічників Голови та секретаря для забезпечення його продуктивної роботи. Були проголошені вітальні слова від Генерального секретарства Земельних справ, представників різних інституцій та окремих осіб. Серед низки доповідачів, на 1 і 2-му засіданнях із доповідями «Генеральне секретарство справ земельних та пасічництво» й «Земельна справа на Україні та пасічництво» виступив Є. Архипенко. Доповідачем був зроблений акцент на запровадження прийомів раціонального бджільництва, розгортання цілеспрямованої роботи з організації державних пасік [7; 8, с. 54–56]. Під час I Всеукраїнського з'їзду пасічників було прийнято рішення провести 12 листопада 1918 р. II-й Всеукраїнський з'їзд пасічників, однак він не відбувся через неявку великої кількості учасників, що було пов'язано зі складнощами на залізницях (рух полонених, руїни). Учасниками зібрання було проведено нараду, де обговорювалися питання організації пасічницької кооперації на Україні, й водночас ухвалено рішення перенести проведення II-го Всеукраїнського з'їзду пасічників на кінець січня – початок лютого наступного року.

Є. Архипенко також у 1922 р. був учасником п'яти конгресів «Апіславії» – Федерації бджільницьких організацій, правонаступниці Всеслов'янської бджільницької спілки, заснованої в Болгарії у 1910 р., що проходили у Львові, де, до речі, на 4-му конгресі Євгена Порфіровича відзначено золотою медаллю за наукові праці в царині бджільництва. Тут його було делеговано до Ради Всеслов'янського союзу пасічників. Всеслов'янський з'їзд відбувся 5 липня 1927 р. У той же час була проведена Всеслов'янська пасічницька виставка.

Після більшовицької окупації України Євген Архипенко емігрує до Львова, де активно поєднує викладацьку роботу на лісово-агрономічному відділі Української Високої Технічної Школи (Української політехніки) – нині Національний університет «Львівська політехніка», з редакторською і видавничою. У 1921 р. у Львові під його редакцією виходять громадсько-політичний, економічний та літературний тижневик «Визволення», а у Перемишлі – двотижневик «Об'єднання» [9, с. 134].

Крім того, у 1922–1928 рр. він видає журнал, але вже під назвою «Українське пасічництво». Журнал виходив у видавництві Є. Архипенка «Сільський світ». На роботу в журналі був запрошений інженер-агроном Михайло Леонтійович Боровський, який у 1927 р. переїжджає із Закарпаття до Львова. Його високо цінували як знавця пасічництва і садівництва. До речі, 12.11. 2016 р. у Львові, на вул. Джохара Дудаєва відбулось урочисте відкриття та освячення меморіальної дошки з нагоди 125-річчя від дня народження теоретика бджільництва і садівництва, організатора пасічницького кооперативного руху, фахівця з ботанічної термінології, педагога та головного редактора журналу (1928–1939 рр.) «Український пасічник» Михайла Боровського. Тут він видавав і редагував низку спеціалізованих книг та часописів, серед яких – двотижневик «Об'єднання» (Перемишль, 1921), орган незалежної кооперативної думки, кооперативний місячник «Супряга» (Львів, 1926–1927), ілюстрований часопис «Цукровик» з кількома додатками – орган Співки українських агрономів (Львів, 1927–1928), спеціалізований додаток «Українське пасічництво» (Львів, 1926–1928).

У 1928 р., незважаючи на те, що часопис користувався попитом і кількість передплатників збільшувалася, прибуток не відшкодував витрат, не вистачало навіть коштів на друк, папір і розсилання номерів, тому видавництво «Сільський світ» припинило діяльність у місті Львові, а Є. Архипенко переїхав на Волинь до міста Луцька. Як зазначає о. В. Пилипчук – редактор щомісячного журналу «Український пасічник»: «Цей час – час діяльності Євгена Архипенка у місті Львові став другим етапом відродження і розвитку українського пасічництва на Галичині» [10, с. 25].

Окрім професійних напрямів діяльності Архипенко мав власну громадянську позицію, про що свідчать публікації в періодичних виданнях. Він виступав і як дослідник кооперативного руху Галичини. У 1920–1930-х роках

XX ст., що характеризуються розгортанням діяльності українських просвітницьких кооперативних і сільськогосподарських товариств, Є. Архипенко з метою організації бджолярів на західноукраїнських землях, постачання їх приладдям, сучасними вуликами, вощиною, дешевим цукром для бджіл, налагодженням збору і купівлі меду займається переважно кооперативною справою й велику увагу приділяє її популяризації. Він був організатором багатьох районних і міських кооперативів на Волині. Зокрема, «Бджола», який виробляв вощину та пасічний реманент, «Рій» (Крайове пасічнийське об'єднання «Рій») – кооператив, заснований у Львові в 1926 р.

Видає ілюстрований господарський часопис «Сільський світ» з додатками у Львові – Перемишлі – Луцьку – Рівне (1924–1931), присвячений усім галузям господарства та сільському життю. У цей час він публікував матеріали в журналі «Пасічник», що виходив у Прилуках і Харкові протягом 1925–1932 рр.

Основним завданням, яке ставив перед собою Євген Порфірович, полягало у теоретичній і практичній підготовці селянства до продуктивнішої праці в сільському господарстві та кооперації. Його реалізацію простежуємо крізь призму значної кількості наукових праць. Найзначимішими з них є такі: «Будова вулика Далана» (К., 1908), три видання «Щоденник пасічника» (К., 1909; 1917; Лодзь, 1924), «Український рамковий вулик», «Пасічнийський словник» (К., 1910), «Український рамковий вулик» (Львів, 1925) тощо.

Книга Є. Архипенка «Поступове пасічництво», яку почали друкувати в Здолбунові на Волині (1924 р.) і закінчили друк у Жовкві на Львівщині (1927 р.), стала практичним посібником, який дає відповіді на питання розведення та догляду бджіл. Варто зазначити, що до Дня пасічника у видавництві «Рій» побачила світ й друга книга «Пасічництво» – практичний підручник, автор Василь Пилипчик. У цій точній копії відомого бджоляра є відомості й про давні пасічнийські традиції у Стрию, зокрема розміщено світлину, датовану 1930 р., з підписом «Пасічнийський рух в Стрию».

У 1944 р. Є. Архипенко з родиною емігрував до Німеччини, де займався геральдиком, ініціював і фактично очолив розбудову Української Родовідної

Установи (УРУ) і видання українського історико-наукового часопису із проблем вексилології, генеалогії, геральдики, сфрагістики, ономастики та інших спеціальних історичних дисциплін, неофіційний орган Української родовідної установи «Рід та Знамено», що виходив у Франкфурті-на-Майні в 1947 р. із залученням до цієї справи відомих учених в галузі генеалогії та геральдики – Михайла Міллера, Миколи Битинського, В'ячеслава Сенютович-Бережного, Володимира Січинського, Романа Климкевича та ін. Він добре розумів, що збереження видання журналу сприятиме популяризації відомостей про українські шляхетські роди, їхні герби, символи, історію. Це було важливим чинником для відродження незалежної України, в яку незламно вірили українські патріоти-ідеалісти того часу.

Зусиллями цих ентузіастів виходив журнал «Рід та Знамено», деякі статті розповсюджувались окремими відбитками. Малюнки гербів, які часом виконував знаний художник В. Кричевський, доводилося вклеювати на окремих аркушах. Зрозуміло, папір і друк часопису не був високоякісним. Але значення публікацій УРУ відзначали вже сучасники. Відомий український археолог М. Міллер у листі до Є. Архипенка від 25 липня 1949 р. між іншим, писав: «...вихід в світ кожного видання УРУ – являє собою новий щабель в розвитку української культури, і в своєму значінні виходить далеко за межі лише національних інтересів» [10, с. 27]. На жаль, видання через труднощі фінансового та організаційного характеру, а також у зв'язку з переїздом значної частини українських емігрантів до Північної Америки, припинило свою діяльність.

Початок 1947 р. був ознаменований заснуванням Інституту Родознавства та Знаменознавства. Керівником його формально став М. Міллер, однак всю організаційну роботу й листування виконував Є. П. Архипенко. Пріоритетним завданням невтомного діяча було видання генеалогічної енциклопедії та підготовка ґрунтовних праць визначних фахівців. Один із них, видатний український історик О. Оглоблин, який тісно співпрацював з Є. Архипенком,

емоційно писав у листі до Євгена Порфирівича: «Захоплений Вашою енергією й дуже радий, що мені судилося працювати з Вами» [10, с. 27].

Незважаючи на складні умови життя, стан здоров'я, про що він ніколи не говорив, учений не припинив своєї участі в партійних справах. За кілька років до смерті почав видавати часопис «Селянин України». Як провідник УСП був членом Української Національної Ради й учасником різних українських емігрантських організацій. Про це свідчать архівні матеріали Є. Архипенка. Він також зберігав наукові праці й рукописи з різних галузей сільського господарства, віддаючи перевагу бджільництву. Тісно співпрацював з українськими науковцями в еміграції, листувався з видатними особистостями, зокрема визначним бібліографом і науковим діячем Левом Биховським, своїм рідним братом Олександром Архипенком –геніальним скульптором [11, с. 54–64]. Вони переслідували єдину мету: словом, друком вивчати, поширювати думку серед «новітнього українства» щодо історичного призначення України. Про це засвідчують матеріали особистого архіву вченого, які представлені у Каталозі-інформаторі Галини Сварник [12, с. 207–208.] й дають можливість зрозуміти, яку гідну діяльність здійснювала ця немолода вже людина.

Коли Є. Архипенко був вже в тяжкому стані, саме Олександр Архипенко звернувся до видатного історика Наталії Полонської-Василенко з проханням опікуватися архівом брата. І цей великий архів, невдовзі після того як Євген Порфирівич відійшов у вічність в геріатричному пансіонаті (будинку для літніх людей) 14 червня 1959 р. в м. Дармштадт (штат Гессен, Німеччина), відомому як «Місто науки», був переправлений до Нью-Йорку і зберігається в Колумбійському університеті.

17 липня 1959 р. на цвинтарі Альтерсгайм відбулося поховання українського патріота, науковця. Останню шану українському діячеві віддали голова Української Національної Ради Іван Багрянний з родиною, керівник Ресорту Військових Справ УНРади генерал-хоружний А. Вовк та багато українців з Дормштадта, Ульма та Нового Ульма.

Таким чином, талановитий теоретик і фундатор української періодики з бджільництва, автор книг з пасічницької справи Є. Архипенко зробив вагомий внесок у розвиток української сільськогосподарської науки. Його талант, величезний досвід і самовіддана праця стали відомими далеко за межами нашої країни, і якими ми наймовірніше пишаємося, повинні стати прикладом плідної сполучної ланки між колишнім і майбутнім й залишатися взірцем для наступних поколінь.

Список використаних джерел і літератури

1. Спогади про заснування «Українського бджільництва» [12 берез. 1906]. *Пасічник*. 1929. № 8. С. 10–12.
2. *Українське бджільництво*. Ч. 1. 1906.
3. *Рілля*. 1911. № 1.
4. *Пасічник*. 1926. № 8. С. 10.
5. *Рілля*. 1910. Ч. 4.
6. *Українське пасічництво*. 1917. № 4.
7. ЦДАВО України. Ф. 559. Оп. 1. Спр.148. 60 арк.
8. *Українське пасічництво*. 1917. № 4. С. 54–56.
9. Самотий Р. С. Науково-видавнича діяльність викладачів української політехніки (1920–1926). *Поліграфія і видавнича справа*. 2004. № 41. С. 134.
10. «Я думав, які теми були б цікаві...». Праці Григорія Кураса, спогади і матеріали про українського історика / Черніг. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. підприємств, установ і орг.; упоряд. В. М. Бойко, Т. П. Демченко, І. Я. Каганова. Чернігів : вид. Лозовий В.М., 2010. 80 с.
11. Сварник Г. Листи Олександра Архипенка до брата Євгена Архипенка в Національній бібліотеці у Варшаві. *Збережено в Україні. Олександр Архипенко*. Зб. матеріалів наук. конф. «О. Архипенко і світова культура 20 століття». Київ, 2001.
12. Сварник Г. І. Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві : каталог-інформатор / Канад. ін-т укр. студій в Едмонтоні, Львів. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, ЦДІАЛ України. Варшава-Львів-Нью-Йорк : Укр. архів і Наук. т-во ім. Шевченка. 2005. 219 с.

References

1. (1929). *Spohady pro zasnuvannya «Ukrayins'koho bdzhil'nytstva» [12 bereznya 1906]* [Memories of the establishment of «Ukrainian beekeeping» [March 12, 1906]]. *Pasichnyk* [Beekeeper]. 8. 10–12. [in Ukrainian].

2. (1906). *Ukrayins'ke bdzhil'nytstvo* [Ukrainian beekeeping]. 1. [in Ukrainian].
3. (1911). *Rillya* [Arable]. 1. [in Ukrainian].
4. (1926). *Pasichnyk* [Beekeeper]. 8, 10. [in Ukrainian].
5. (1910). *Rillya* [Arable]. 4. [in Ukrainian].
6. (1917). *Ukrayins'ke pasichnytstvo* [Ukrainian beekeeping]. 4. [in Ukrainian].
7. TSDAVO Ukrayiny, f. 559, op. 1, spr. 148, 60 ark. [in Ukrainian].
8. (1917). *Ukrayins'ke pasichnytstvo* [Ukrainian beekeeping]. 4, 54–56. [in Ukrainian].
9. (2004). Samoty, R. S. *Naukovo-vydavnycha diyal'nist' vykladachiv ukrayins'koyi politekhniky (1920–1926)* [Samoty R. S. Scientific and publishing activity of teachers of Ukrainian polytechnics (1920–1926)]. *Polihrafiya ta vydavnycha sprava* [Polygraphy and publishing]. 41, 134. [in Ukrainian].
10. Boyko, V. M., Demchenko, T. P. and Kahanova, I. Ya. compilers (2010). «*Ya dumav, yaki temy buly b tsikavi...*» *Pratsi Hryhoriya Kurasa, spohady ta materialy pro ukrayins'ku istoriyku* [«I thought what topics would be interesting...». Works by Gregory Kuras, memoirs and materials about the Ukrainian historian]. Chernihiv : vyd. Lozovyy, V. M., 80. [in Ukrainian].
11. Svarnyk, H. (2001). *Lysty Oleksandra Arkhypenka do brata Yevhena Arkhypenka v Natsional'niy bibliotetsi u Varshavi* [Letters of Alexander Archipenko to the brother of Yevhen Arkhipenko at the National Library in Warsaw]. *Zberezheni v Ukrayini. Oleksandr Arkhypenko. Zbirnyk materialiv naukovoyi konferentsiyi «O. Arkhypenko i svitova kul'tura 20 stolittya»* [Saved in Ukraine. Alexander Arkhipenko. Collection of materials of the scientific conference «O. Archipenko and world culture of the 20th century»]. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Svarnyk, H. I. (2005). *Arkhyvni ta rukopysni zbirky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka v Natsional'niy bibliotetsi v Varshavi : kataloh-informator* [Archival and manuscript collections of the Scientific Society Shevchenko at the National Library in Warsaw]. Warsaw-Lviv-New York, 219. [in Ukrainian].

Рецензент:

Бородай І.С., д.і.н., проф.

Надійшла до редакції 12.03.2018 р.